

Oponentský posudek bakalářské práce Marty Vokáčové

Ditranzitivní konstrukce v současné češtině

Martina Vokáčová napsala bakalářskou práci na velmi solidní odborné úrovni, je dobrodružstvím ji číst. Zabývala se v ní slovesy, která mohou mít v pozici přímého předmětu alternativně dva různé aktanty.

V teoretické části práce podala chronologický rozbor českého jazykovědného myšlení o těchto slovesech od první zmínky v Naší řeči v roce 1930 až po nejnovější práce V. Kettnerové a vybrala z recentní světové lingvistické produkce texty různého teoretického zaměření, které daný jev sledují v jiných jazycích. V této části práce prokázala velmi dobrou orientaci v současné světové lingvistické produkci i schopnost kriticky jednotlivá pojetí zhodnotit, porovnat a použít jako inspirační zdroj pro vlastní výzkum. Po prostudování odborné literatury se přiklonila k chápání sledované alternace jako alternace metonymické. Centrální pojem „metonymie“ však v práci zůstává nejasný: Je metonymie vztah soumeznosti, nebo změna, kterou tento vztah umožňuje/spouští? První chápání by se podle mého názoru muselo vyrovnat s tím, že se takový vztah zdaleka ne při každé soumeznosti „naplní“, tzn. nějak jazykově projeví. V druhém případě je třeba zodpovědět otázku, co se vlivem soumeznosti mění: význam, nebo (i) forma? Je-li slovo použito metonymicky, může se změnit něco jiného než jeho význam? Na několika místech výkladu v teoretické části práce vyslovuje M. Vokáčová výhrady k obvyklému českému pojetí, v němž má sloveso s každým z aktantů v pozici přímého předmětu jiný význam, avšak nevyslovuje je jasně. Zdá se, že zatímco nizozemské slovníky, s nimiž pracuje citovaná nizozemská autorka Sweepová, chápou význam jako tzv. L-meaning v Iwatově pojetí, české slovníky ho pojmají jako P-meaning. Odmítnout českou tradici v této věci je myslím možné jedině tehdy, prokážeme-li, že pojímat význam slovesa jako P-meaning je nevhodné.

Následující kapitola představuje metodu autorčina korpusového výzkumu. Nejprve ukazuje důmyslný způsob sestavení vzorku sledovaných sloves, poté – podobně netriviální – konstrukci korpusových dotazů. V přehledné tabulce zastoupení jednotlivých variant konstrukcí a typů textů ve vzorku nesouhlasí celkové počty u slovesa *vymýt*: součet údajů v prvních dvou sloupcích je 29, ve zbývajících třech 31, má být vždy 30.

V analytické části práce autorka sleduje hypotézu, kterou převzala ze studie věnované střídání aktantů u sloves typu *give* v angličtině. V původní studii bylo sledováno jedenáct proměnných, v posuzované bakalářské práci si z nich autorka vybrala čtyři, aniž by v práci vysvětlila proč. Těmito proměnnými byly kontextová zapojenost, zájmennost, délka/ekonomičnost a kategorie čísla (na dvou místech se však v práci místo čísla píše nejasně o „specifičnosti“). V rámci sledování délky fráze autorka naráží na – zdá se mi – zásadní otázku nutnosti vyjádřit explicitně oba alternující aktanty v nemetonymické variantě (v příkladu *Nacpala si dýmku* vs. **Nacpala si tabák*). Je škoda, že právě explicitnost vyjádření obou aktantů v metonymické a nemetonymické variantě nebyla předmětem výzkumu; prosím autorku, aby provedla zhodnocení svého vzorku po této stránce u obhajoby.

Martina Vokáčová píše vyzrálým, zhuštěným odborným stylem; místy je však její výklad příliš lakonický a pro čtenáře není snadné sledovat jeho vedení. Mezi body, které autorka patrně pokládala za triviální a explicitně v práci nevysvětlila, patří i zcela zásadní návod, jak spolehlivě rozeznat, která

varianta je metonymická a která základní. Mně to triviální nepřipadá. Z autorčina výkladu soudím, že základní, „původní“ variantou je locatum v přímém předmětu. To je však u některých sloves v pozoruhodném nesouladu s jejich slovtvorným, tedy rovněž „původním“ významem: slovesa jako *čistit* a *holit* z hlediska slovtvorného významu předpokládají jako přímý předmět lokaci, z níž se locatum odstraňuje. Na další komplikaci autorka upozorňuje u slovesa *prorazit*, které může mít v pozici přímého předmětu hned tři aktanty: nástroj (*hřebík*), lokaci (*plech*) a *díru*. V takovém případě, obávám se, může být nemetonymická jen jedna varianta, a proč je to zrovna ta s lokací v přímém předmětu, není v práci zdůvodněno. V autorčině vzorku se ovšem podobně chová i sloveso *vypláchnout* (na to práce neupozorňuje, naopak se v ní píše o „zvláštním statusu“ slovesa *prorazit*), u něhož může být v přímém předmětu locatum, tj. jakási nečistota (*formalín*, *politika*), lokace (*oči*, *pusa*) a nástroj (*voda*, *panák*). Domnívám se, že za nemetonymický nelze pokládat doklad, v němž se vyplachuje voda (č. 16), a v dokladu č. 17, v němž *basa zaplaví mozek* a pak *vypláchne mozek a všechny myšlenky*, došlo ke kontaminaci představ, konkrétně ke koordinaci lokace a locata, a doklad je tak metonymický a nemetonymický zároveň. U slovesa *kácet* se mi zdá, že jde o metonymii v jiném smyslu: v práci je za základní pokládáno kácení *stromů* a za metonymické kácení *aleje*, ale lze opravdu na cestě mezi *stromem*, *pěti stromy*, *několika stromy*, *skupinkou stromů*, *řadou stromů* a *stromořadím/alejí* narýsovat jasnou hranici, na níž metonymie začíná?

Nad doklady, s nimiž autorka pracovala, a nad její analýzou vyvstávají někdy otázky po relevanci dalších proměnných. Např. osobovosti/neosobovosti locata: *nacpat něco/někoho někam* vs. *nacpat něco něčím/*někým*; nebo výpovědní dynamičnosti: ve větě *Nacpal si kapsy tolika váčky, kolik jich dokázal pobrat* jsou *váčky* sice kontextově zapojené, ale jejich množství je jádrem sdělení.

V práci je řada formulací, kterým nerozumím, a to bohužel i v předběžném shrnutí teoretické části a v závěrečné interpretaci výsledků, tedy ve stěžejních pasážích. Požadovat však po autorce jejich vysvětlení v průběhu obhajoby nepokládám za účelné.

Několik poznámek k formální složce práce: Autorčina inspirace současnými zahraničními výzkumy je chvályhodná, ale bohužel ústí i do některých ne zcela vhodných postupů. Týká se to v první řadě terminologie: Proč nahrazovat v kognitivní lingvistice dávno vžitou *nádobu kontejnerem* (*kontejnery* jsou v češtině hlavně *na odpad!*)? Proč není *hlava* ve větě *Jan si prohnal kulku hlavou* označena jako *prostředí pohybu*, nebo aspoň jako *lokace*, nýbrž jako *direkce* (*direkce* je v češtině *ředitelství*)? Co dělá J. Sweepová, když *alternacím metonymii atestuje*? Atd. Autorčino rozhodnutí nepřechylovat cizí ženská příjmení vede k dvojnásobným formulacím, jako např. *model Goldberg*. Na s. 26 chybí kus textu, v poznámce č. 54 chybí text celý. Počet chyb v interpunkci je jakž takž únosný, počet překlepů je rušivý. Ladislav *Janský* (tak v seznamu literatury) je v textu práce soustavně uváděn jako *Jánský*.

Formální nedostatky ani nedostatečná schopnost autorky práce uvědomit si, co všechno adresát její práce nemusí nebo nemůže vědět (takovou schopnost je třeba dlouhodobě rozvíjet, to vím z vlastní zkušenosti), však nemohou při hodnocení posuzované práce převážit. Svou obsahovou stránkou, odbornou úrovní, metodickou promyšleností a rozhledem jde o práci výrazně nadstandardní. Vřele ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit ji jako výbornou.